

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ РУХ УКРАЇНЦІВ ГАЛИЧИНИ СЕРЕДИНИ XIX СТ. НА СТОРІНКАХ ЧАСОПISУ “ЗОРЯ ГАЛИЦЬКА” (1848–1857 рр.)

Зроблено огляд публіцистичних статей, присвячених різним аспектам національно-культурного руху українців Галичини, опублікованих на сторінках першого українського періодичного видання “Зоря Галицька” упродовж 1848–1857 рр. Авторка також звернула увагу на ідейні переконання редакторів часопису, які неабияк впливали на його зміст і характер проблем, що піднімалися на шпальтах газети.

Ключові слова: “Зоря Галицька”, періодичне видання, часопис, Галичина, національно-культурний рух.

Громадсько-політичні видання Галичини другої половини XIX – початку XX ст. не лише інформували про найважливіші події політичного життя краю, а й приділяли чимало уваги на своїх сторінках питанням мови, освіти, літератури, мистецтва, публікували прозові та поетичні твори українських письменників. Особливе місце серед періодики краю, на нашу думку, належить першому українському часопису Галичини “Зорі Галицькій”, оскільки за її публікаціями можна простежити за національно-культурними й політичними перетвореннями в краї під час революційних подій 1848–1849 рр. і згортанням демократичних здобутків “весни народів” у 50-х рр. XIX ст. Саме тому її матеріали є цінними джерелами для дослідження національно-культурного руху українців краю впродовж зазначеного часового проміжку.

Обрана тема не залишилася поза увагою науковців. Вона зацікавила громадсько-політичних діячів і вчених кінця XIX – початку XX ст., зокрема, І.Франка¹, О.Маковея², М.Возняка³, які в публіцистичних та наукових розвідках приділяли немало уваги змісту періодичного видання та суспільно-політичним обставинам, пов’язаним із виходом часопису у світ. Про “Зорю Галицьку”, як перший український національний часопис, писали дослідники міжвоєнного періоду – І.Брик⁴, І.Кревецький⁵, М.Андрусак⁶, учені, що працювали в 40–80-х рр. XX ст. – Р.Лукасевиц⁷, Р.Лукань⁸, Р.Кирчів⁹, український зарубіжний дослідник А.Животко¹⁰ та ін. Неабиякий внесок у дослідження зазначеної проблематики зробили сучасні науковці, зокрема, Г.Маценко¹¹, П.Медведик¹², В.Передирій¹³. Однак комплексного розв’язання вона поки не отримала в українській історіографії.

Метою статті є аналіз змісту публіцистичних статей та інформаційних повідомлень “Зорі Галицької”, що дозволяють простежити за вагомими подіями національно-культурного руху українців краю впродовж 1848–1857 рр. та ідейними переконаннями авторів і редакторів часопису, що неабияк впливали на тематику його публікацій.

Часопис “Зоря Галицька” вийшов друком 15 травня 1848 р. У зверненні до братів-русинів головний редактор видання Антін Павенцький зазначав: “І в том письмі, будемо милому нашому народові подавати все, що Русина, яко чоловіка, й Русина члена краю обходити може. Буде в нім уміщено, що рада народна руска (Головна руська рада. – *Л.Ш.*) для просвещения й добра свого народа урадила і учинила; будет в нем розправи й розговори о життю нашем народном і політичном (о справах нашого краю), о нашем народові, его історії, его язичі, релігії, обичаях, життю домовом...”¹⁴. За редакції А.Павенцького, часопис видавався до 26 липня (7 серпня) 1850 р. Більше того, до початку 1850 р. він публікував його за власні кошти. Газета, що була виразником поглядів прогресивного крила Головної руської ради, 1848 р. проголосила гасло національної окремішності та єдності українців, а тому швидко знайшла вдячного читача й до середини 1850 р. користувалася значною популярністю¹⁵. Тут були опубліковані всі програмні документи Головної руської ради: “Одозва до руського народу”, “Братя русини”, петиція до цесаря Фердинанда, “Устав Ради народной руской во Львові”; протоколи засідань як Головної, так й окружних рад, запрошення руських учених на з’їзд у Львові, основні положення Конституції від 4 березня 1849 р. та інші важливі для Галичини законодавчі акти, урядові повідомлення.

Часопис уміщував інформацію про події політичного життя в Австрійській монархії та за кордоном. Було, зокрема, запроваджено рубрики “Господарство сільське”, “Всячина” (у якій серед іншого надрукували колядку), з’являлися повідомлення про українську національну символіку, наукові, публіцистичні праці, поетичні та художні твори тощо. Крім цього, часопис стояв на захисті української мови в краї, закликав не вірити чуткам, що її вилучать із шкільних програм як непотрібну, навіть у тих регіонах держави, де українці становлять більшість, і не будуть використовувати в роботі державних установ. У серії статей “О язиці рускім”, “О потребе просвіщенія для руского народа”, “Слово к поправе вихованя детей сельських”, “Гадки о руском язиці” редакція “Зорі Галицької” переконувала читачів проявити патріотизм у мовному питанні. Зокрема, доводила необхідність використання української мови в побутовому спілкуванні, закликала не переходити на польську мову, коли в товаристві з’явиться одна полька або один українець, який ігнорує рідну мову, просила батьків записувати своїх дітей до сільських початкових шкіл, де викладали рідною мовою, докладати власних зусиль, щоб в органах державної влади та громадському житті використовувалася українська мова. “Кожний народ, котрий на іншій землі од початків історії замешкал, має право, аби єго язык панував в школах і в урядах...”, – читаємо на сторінках часопису¹⁶.

Редактори періодичного видання відкидали, як безпідставні, закиди багатьох їхніх опонентів у мовній політиці, що українська мова – мова неосвіченого народу й не годиться для продукування наукових знань. Із цього приводу читаємо: “Історія доказує, що язык наш має найдавніші пам’ятки словесності, найдавніші права писані (збірники законів. – Л.Ш.) і літописи; він не тільки на Русі, але й на Литві більше як 200 літ був языком князів литовських, языком шкільним, судовим, правничим й дипломатичним, в котрім всі справи одбувалися”¹⁷. Автор статті “О язиці рускім” погоджується з тим, що українська мова через те, що була проігнорована національною економічною та політичною елітою, майже не використовувалася в громадському й освітньому житті. Тому її можна називати “не вживаною”, але аж ніяк “необразованою”. На його думку, це підтвердив “Собор руських вчених”, де були проголошені блискучі доповіді народною мовою з богослов’я, філософії, права, історії тощо.

У числі 67 “Зорі Галицької”, надрукованому 27 серпня 1851 р., було висловлено дуже слушну пропозицію, яка була реалізована органами державної влади лише 1867 р., про необхідність запровадження в Галичині загальнообов’язкової початкової освіти, як це було в інших коронних краях держави. Про тогочасне українське початкове шкільництво його автори зазначали: “Но яка польза зь школ, если мало хто до них ходить... пожалься, Боже, за ті гроші, котрі громади на вчителів дають”¹⁸.

Варто зазначити, що з другої половини 1850 р. “Зоря Галицька” стала менш популярною серед українців Галичини. Значною мірою це було пов’язано з політичною позицією її головних редакторів, які були прихильниками русофільської ідеології. Зокрема, Іван Гушалеви́ч відповідав за вихід у світ “Зорі Галицької” від 13 листопада 1850 р. до 25 червня 1851 р.; Богдан Дідицький редагував часопис з 10 червня 1853 р. до 4 серпня 1854 р.; 15 номерів газети за 1854 р. вийшли друком за підписом журналіста та співробітника русофільських видань Северина Шеховича. Наступним редактором було призначено прихильника української народної мови Миколу Савчинського. За його підписом “Зоря Галицька” виходила з 24 листопада 1854 р. до 13 квітня 1857 р., останнього номера видання.

Із середини 1851 р. у тематиці газети спостерігався тематичний поворот у бік русофільства. На це звернуло увагу й Галицьке намісництво, яке закликала не вживати московських слів під загрозою закриття часопису. Саме це, на думку багатьох дослідників, змусило І.Гушалеви́ча відмовитися від редагування “Зорі Галицької”¹⁹. Його наступник, Б.Дідицький, у питаннях мови був значно обережнішим. Із цього приводу він писав у листі до Я.Головацького: “Я за часів моєї редакції жив у згоді як з “твердоруськими”, так й з “хохлами”, по крайній мірі львівськими. Се не самохвальба, а чиста правда”²⁰. Проте стан здоров’я не дозволив Б.Дідицькому надалі працювати в “Зорі Галицькій”, тому в серпні 1854 р. він відмовився від посади головного редактора. С.Шехович, що продовжив його працю в часописі, не мав належного журналістського таланту, щоб зробити журнал цікавим для читача. За його редагування кількість передплатників суттєво зменшилася. У той час навіть постало питання про закриття часопису “Зоря

Галицька”. Крім того, в окремих статтях, надрукованих на сторінках газети, відверто пропагували русофільські ідеї. Ставропігійський інститут, що був власником видання, аби підвищити популярність газети, вирішив повернути його на колишню “народну основу”²¹. Саме тому головним редактором було призначено прихильника народовської ідеології М.Савчинського. Він, на думку відомого дослідника української преси А.Животка, неабияк долучився до того, що газета “як за програмовим напрямком, так і мовою стала на народній українській ґрунт”²².

Про працю М.Савчинського як головного редактора “Зорі Галицької” й обставини виходу її у світ ішлося наприкінці 1854–1857 рр. у публіцистичних працях І.Франка. Письменник та журналіст звернув увагу на те, що за час офіційного редагування газети М.Савчинським у часопису з’явилися нові передплатники, повернулися колишні співробітники. Однак, зазначав І.Франко, “у редакції ясність мови не дорівнює ясності погляду на те, який має бути зміст часопису, щоб міг притягати до себе ширшу публіку... Власне з тої неясності скористалися елементи, що самі ясно бачили свою мету...”²³. На перше місце в оновленій “Зорі Галицькій” виступає молодий тоді 23-літній Платон Костецький. У статтях “Азбучна війна в Галичині 1859 р.”, “Стара Русь” І.Франко, на основі документів і фактів, переконливо довів, що це стало можливим за протекції намісника Галичини А.Голуховського. Якраз тому П.Костецький, що розпочав працю в редакції “Зорі Галицької” на початку 1855 р., “провадив її несповна рік нібито в народнім дусі та з тенденцією – не давати, ані пускати нічого противного урядові та нічого противного Польщі і полякам”²⁴. З 1856 р. відповідальність за вихід у світ газети повністю лягла на провід Ставропігійського інституту. Як наслідок цього, “Зоря Галицька” мала невизначений політичний характер, а на її сторінках домінували праці прихильників русофільства: І.Раковського, І.Гушалеви́ча та ін. Тому кількість передплатників часопису суттєво зменшилася (їх залишилося менше 100), і на початку квітня 1857 р. він перестав виходити друком²⁵.

1852 р. був останнім, коли “Зоря Галицька” намагалася дотримуватися задекларованої в попередні роки програми, звертаючи основну увагу на політичне, національне та міжнародне життя. Однак уже в 1853 р. вона стала часописом, присвяченим тільки “літературному, общепольному и забавному чтению” з різноматичним змістом, а з 1856 р. виходить як “письмо посвячене літературі и забаві”. Саме тому в журналі з’явилися рубрики “Известия литературные”, “Известия научные”, “Известия научные и художественные”, “Всячина”. У них містилася інформація про визначних діячів слов’янської науки та літератури, вихід у світ нових художніх і наукових праць, відкриття українських шкіл при церквах²⁶.

На сторінках часопису регулярно публікували відомості про діяльність товариства “Галицько-руська матиця”, протоколи засідань проводу просвітньої організації, інформацію про бібліотеку цього громадського об’єднання; повідомлення про збір коштів на будівництво “Народного дому”. Уміщувався також перелік громад та осіб, що жертвували кошти на його спорудження²⁷.

Насиченими та різноплановими були літературна й наукова складові “Зорі Галицької”. Сучасна дослідниця П.Медведик зазначила в одній зі своїх публікацій: “Дивуємося, як тоді, в умовах важкого національного і соціального поневолення українців Галичини, заясніла зоря багатьох авторів – літераторів і дослідників історії нашого народу на сторінках цього часопису. Який широкий та різноманітний спектр у ньому творів різних літературних жанрів, перекладів (щоправда, деякі з них були художньо слабкими!)”²⁸. На нашу думку, значної уваги заслуговують: праця С.Вітвицького про побут і звичаї гуцулів, театральні рецензії та повідомлення про коломийські вистави І.Озаркевича, дослідження з історії Галича, Станіслава, Тернополя та інших українських міст, розвідки про гетьмана П.Дорошенка, князя К.Острозького, видатного діяча “Руської трійці” М.Шашкевича, відомості про знайдені грамоти XIV ст., першодруки XVI ст. і рукописні книги XVII ст.²⁹. Окрім цього, суттєво розширювали кругозір читачів матеріали про монети Києво-Руської держави, науково-популярна розвідка з астрономії М.Малиновського “О мірі” (про різноманітні астрономічні величини: Сонце, Місяць, зорі), серія статей П.Свенціцького про грецьких філософів Сократа, Платона, Арістотеля та ін.³⁰. Високо були оцінені сучасниками, зокрема, І.Франком, поеми А.Могильницького, поезії М.Устияновича, М.Шашкевича, публіцистичні праці Л.Трешаківського, оповідання Г.Савчинського. Серед літераторів Наддніпрянщини тут опублікував свої твори Є.Гребінка³¹. Безперечно, з огляду на

тогочасні політичні обставини, на шпальтах часопису не могли не з'явитися праці науковців і літераторів, що пропагували русофільські ідеї, зокрема, Я.Головацького, А.Петрушевича, І.Гушалевича, Б.Дідицького та ін.

Таким чином, "Зоря Галицька", що виходила друком упродовж 1848–1857 рр., містила чимало відомостей з історії національно-культурного руху українців зазначеного часового проміжку. Тематика публікацій часопису свідчить про конкуренцію в Галичині між прихильниками народної мови й культури, з одного боку, і русофільської ідеології – з іншого; зауважливане втручання органів державної влади в українську видавничу справу. Окрім цього, зі змісту "Зорі Галицької" дізнаємося, що представники української національної еліти, якими, безперечно, були редактори та співробітники видання, зуміли стати на захист власної мови, культури. Вони на власному прикладі довели, що здатні зробити вагомий внесок у розвиток української літератури, журналістики та наукових знань.

1. Франко І. Стара Русь / І. Франко // Зібрання творів : у 50 т. / І. Франко. – К. : Наук. думка, 1982. – Т. 37 : Літературно-критичні праці (1906–1908). – С. 79–111.
2. Маковой О. П'ятдесятилітній ювілей руської публіцистики / О. Маковой // Літературно-науковий вісник. – 1898. – Т. 2. – Ч. 4. – С. 111–126.
3. Возняк М. З-за редакційних куліс віденського Вістника та Зорі Галицької / М. Возняк. – Львів, 1912. – 37 с.
4. Брик І. Початки української преси в Галичині і львівська Ставропігія / І. Брик. – Львів, 1921. – 44 с.
5. Кревецький І. Початки преси на Україні / І. Кревецький // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – 1926. – Т. 144–145. – С. 185–208.
6. Андрусак М. Галицько-український часопис у 1848 р. / М. Андрусак // Життя і знання. – 1932. – Ч. 15. – С. 46–50.
7. Лукасевич Л. 125-ліття преси в службі нації / Л. Лукасевич // Краківські вісті. – 1941. – № 7. – С. 5–8.
8. Лукань Р. Вистава української преси в Галичині 1848–1943 рр. / Р. Лукань // Львівські вісті. – 1943. – 27 трав. – С. 2; 29 трав. – С. 2.
9. Українська літературна енциклопедія. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1990. – Т. 2. – С. 280–281.
10. Животко А. Історія української преси / А. Животко. – Мюнхен, 1989–1990. – 334 с.
11. Маценко Г. Газета "Зоря Галицька" в іменах / Г. Маценко // Українська періодика: історія і сучасність : доп. і повідомл. V Всеукр. наук.-теорет. конф. (Львів, 27–28 листоп. 1998 р.) / [за ред. М. Романюка]. – Львів : Наук.-дослід. центр укр. періодики, 1999. – С. 222–232.
12. Медведик П. Література і мистецтво на сторінках газети "Зоря Галицька" / П. Медведик // Там само. – С. 232–236.
13. Передирій В. До історії дослідження газети "Зоря Галицька": огляд бібліографії (1848–1857 рр.) / В. Передирій // Там само. – С. 212–222.
14. Павенцький А. Братя Русини / А. Павенцький // Зоря Галицька. – 1848. – 15 трав.
15. Маценко Г. Газета "Зоря Галицька" в іменах... – С. 222.
16. О язиці рускимь // Зоря Галицька. – 1849. – 10 січ.
17. Там само. – 15 січ.
18. Зь Коломийського округу // Зоря Галицька. – 1851. – 27 серп.
19. Маценко Г. Газета "Зоря Галицька" в іменах... – С. 225.
20. Там само. – С. 226; Брик І. Початки української преси і львівська ставропігія / І. Брик // Збірник Львівської Ставропігії: минуле і сучасне. – Львів, 1921. – Т. 1. – С. 135.
21. Маценко Г. Газета "Зоря Галицька" в іменах... – С. 227.
22. Животко А. Історія української преси... – С. 35.
23. Франко І. Стара Русь... – С. 97.
24. Франко І. Азбучна війна в Галичині 1859 р. / І. Франко // Зібрання творів : у 50 т. / І. Франко. – К. : Наук. думка, 1986. – Т. 47 : Історичні праці (1898–1913). – С. 630.
25. Романюк М. Українські часописи Львова (1848–1939) / М. Романюк, М. Галушко. – Львів : Світ, 2001. – Т. 1. – С. 158.
26. Всячина // Зоря Галицька. – 1856. – 3 лют.
27. О комиссияхъ для собиранія складокъ на домъ народный // Зоря Галицька. – 1851. – 29 січ.
28. Медведик П. Література і мистецтво на сторінках газети "Зоря Галицька"... – С. 232.
29. Петро Дорошенко. Гетьман // Зоря Галицька. – 1852. – 24 верес.
30. Малиновський М. О мірі / М. Малиновський // Зоря Галицька. – 1852. – 30 січ.
31. Романюк М., Галушко М. Українські часописи Львова (1848–1939)... – С. 158.

В статье сделано обозрение публицистических материалов, посвященным разным аспектам национально-культурного движения украинцев Галиции, напечатанных на страницах первого украинского периодического издания “Заря Галицкая” на протяжении 1848–1857 гг. Автор обратила внимание на кругозор редакторов газеты, которые определяли ее содержание и характер проблем, которые затрагивались в периодическом издании.

Ключевые слова: “Заря Галицкая”, периодическое издание, Галиция, национально-культурное движение.

In the article made review the publicistic writing, that devoted of various aspects of Ukrainians national and cultural life in Galycia, that published at the pages of first Ukrainians newspaper “Zorya Galytska” within 1848–1857. The author pays attention also to the word outlook of the editors of the newspaper, what influenced to it contents and characters or problems, that displaying.

Keywords: “Zorya Galytska”, periodicals, Galycia, national and cultural life.

УДК 94(477.83/86):792“1880/1919”

Андрій КОРОЛЬКО

ТЕАТРАЛЬНЕ Й МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО ЖИТЕЛІВ ПОКУТТЯ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ (1880-ті – 1919 рр.)

Стаття присвячена цікавій проблемі активізації національно-культурного життя українців історико-етнографічного регіону Покуття наприкінці XIX – на початку XX ст. У дослідженні простежено передумови творення українського театру в краї; охарактеризовано гастролі першого українського професійного театрального товариства “Руська бесіда” (“Українська бесіда”); розкрито особливості функціонування аматорських колективів у селах і містечках регіону; висвітлено діяльність музично-хорових товариств; звернуто увагу на діяльність відомих українських композиторів, які творили чи прилучилися до мистецького розвою краю; простежено діяльність Українського народного театру імені Івана Тобілевича в м. Коломия, інших мистецьких закладів, які гастролювали на території історико-етнографічного регіону в період ЗУНР (1918–1919); висвітлено діяльність культурологічного товариства “Молода Громада”.

Ключові слова: Покуття, театр, театральне мистецтво, товариство “Руська бесіда” (“Українська бесіда”), гастролі, аматорський колектив, хата-читальня, музично-хорове мистецтво, товариство “Боян”, Український народний театр імені Івана Тобілевича, театральна секція, товариство “Молода Громада”.

Кінець XIX – початок XX ст. – один з важливих періодів становлення й плідного розвитку театрального та музичного мистецтва. Суспільно-політичні й етнокультурні процеси другої половини XIX ст. розбудили до активності широкі маси українського населення Східної Галичини. Зароджується національно-культурний рух за українську мову, за поглиблення самосвідомості громадян, згуртування їх у масові організації та товариства. Неабияку роль у розвої культурно-мистецького життя відіграла “Просвіта”, заснована в 1868 р.

Мистецьке життя українців Покуття, як і загалом Східної Галичини, розвивалося в складних і своєрідних умовах. Проте слід визнати, що в другій половині XIX ст. сформувалися сприятливі умови для музичного й театрального мистецтва. Основною сферою, де воно зароджувалось й утверджувало свою самобутність, було аматорство. Активізація концертного життя, систематичне проведення шевченківських та інших ювілейних свят спонукало до творчості галицьких і покутських митців. У той час виникають численні музичні товариства, навчальні заклади для виховання виконавських кадрів. Розвитку театральномузичного професіоналізму певною мірою сприяла й творча діяльність ряду німецьких і польських культурно-мистецьких установ.